

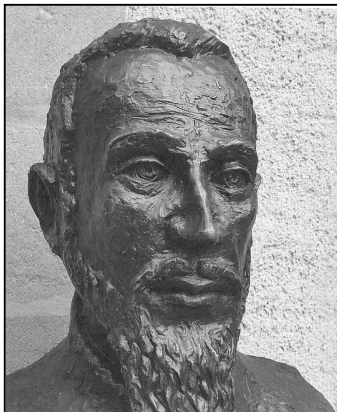
A vallásszabadság úttörője: Sebastian Castellio

„Ez az esemény sok derék embert megrémített, a botrányok botrányát váltotta ki, s ez aligha fog valaha is feledésbe merülni”, áll egy névtelen bázeli röpiratban, amely röviddel Szervét Mihály 1553. október 27-i elégetése után íródott. „Mert a derék emberek e tett láttán sok súlyos szemrehányást tesznek: Először is azért, mivel Genfben megölték egy embert, másodsor, mivel Kálvin segítségével ölték meg.”

Genf a reformátor Kálvin János városa volt. Ő volt annak vezető lelkésze, és egyik tanítványa által keresetet nyújtott be a városi tanácshoz Szervét Mihály spanyol orvos ellen – eretnokség miatt: Szervét megkérdőjelezte Isten háromságának egyházi tanát. De léteztek olyan protestánsok, akiket felháborított Kálvin eljárása: ezek egyike volt Kálvin egykori munkatársa, az időközben bibliafordítóvá és a görög nyelv bázeli professzorává lett *Sebastian Castellio* (1515-1563): „Egy embert megölni nem azt jelenti, hogy megvédeni egy tanítást, hanem azt, hogy egy embert megölni. Amikor a genfiak megölték Szervétet, nem egy tant védelmeztek, hanem megölték egy embert.”

A 16. században persze egyáltalán nem volt magától értetődő, hogy egy egyén életét fölébe helyezték a helyes tanításnak. *Mirjam van Veen* amszterdami egyháztörténész új Castellio-életrajza szemléletesen írja le Európa vallási-politikai helyzetét a 16. század közepén: A protestáns egyházak létrejötte lényegében megszüntette Európa vallási egységét. Ez sokkolta az akkori embereket, mivel elterjedt volt az az elképzelés, hogy a vallási egység nélkül a

társadalom káoszba süllyed. Ha valaki az általánostól eltérő vallási tant képviselt, az politikai fenyegetésnek számított. A protestáns egyházi vezetők már hamarosan megpróbálták vagy a fejedelmek, vagy a városi magisztrátusok segítségével új, vallásilag egységes településeket

létrehozni. Ily módon azok, akik még az imént a maguk lelkiismereti döntésére hivatkoztak a pápával szemben, üldözöttekből üldözőkké váltak. *Mirjam van Veen* így foglalja össze Castellio álláspontját: „Kortársai megkíséreltek új egységet teremteni, neki azonban az volt a meggyőződése, hogy el kellene fogadni a különbözőségeket.”

Castellio másoknál előbb ismerte fel a felekezeti korszak problémáit: Aki egységet akar teremteni, az migrációt és háborút vált ki. Az első nagy vallásháborúk egyike Castellio szülőhazáját, Franciaországot rendítette meg: „Ez a háború más, mint a többi háború. Tudniillik vég nélküli háború”, írta róla Castellio.

A reformáció révén a polgárháború európai jelenséggé vált. Már nem fejedelmek harcoltak hatalomért és területekért, hanem hétköznapi emberek látták szomszédaik-

ban az Ördög eszközeit: „Minden párt arra törekszik, hogy tökéletesen megsemmisítse a másikat. Továbbá mindkét párt ünnepélyes fogadalmat tett, hogy utolsó lehetéig és utolsó csepp véréig harcolni fog.” Castellio aztán rezignáltan folytatja: „Jobb lett volna, ha a keresztény felebaráti szeretet és az ellenségszeretet mellett kötelezték volna el magukat.”

A bázeli tudós számára az Istennek tetsző élet volt fontos, nem pedig a tanításbeli összhang, főképpen hogy az olyan „homályos kérdéseket”, mint Isten háromsága, emberek kiválasztottsága vagy a megigazulás, nem lehet egyértelműen megoldani. Castellio utolsó tanulmánya „A kételkedés és a hit, a nem-tudás és a tudás művészete” címet viseli. Castellio fölismerete, hogy az „Isten” szó többjelentésű, s az értelmezések között folyó vita arra utal, hogy nem lehet egyértelműen megtalálni az igazságot: „Mert az összes tudós férfiak összeadott értelme bizonyosan nem olyan vak, hogy már oly sok évszázad óta vitatkozniuk kellene egyértelmű kérdéseken”, érvelt Castellio. Ezért úgy vélte, a keresztényeknek meg kellene tanulniuk együtt élni a kétségekkel. Ez egykor és ma is politikai jelentőségű gyakorlat: „Manapság, amikor a keresztény egyházakban mindenütt megölik a legszenvedőbb férfiakat, a keresztények sosem követnének el oly sok gyalázatos gyilkosságot (amelyeket már hamarosan meg kell majd bánniuk), ha kétségbe vonnák saját cselekvésüket.”

Christoph Fleischmann

Forrás: Publik-Forum, 2016/

Merészség és tágas szív

Katharina Zell szerepe a reformációban

A szeretetre méltó strasbourg reformátornőnek, Katharina Zellnek tágas szíve volt – miközben mindig készen állt a vitára is. Egy Schütz nevű asztalosmester lányaként született 1497-ben. Már kislányként sokat töprengett vallási kérdéseken. Gyakran járt szentmisére, és ahogy élete végén mondta: „Szerettem a plébános urakat, és féltém tőlük.” Szülőföldje, a gazdag Elsass metropolisza, a Felső-Rajna partján elte-

rülő Strasbourg a maga 25 000 lakosával a birodalom egyik legnagyobb városa, a könyvkészítés egyik központja. A strasburgiak büszkék a székesegyházukra, amelynek tornya akkoriban a legmagasabb volt az egész kereszténységben. 1520-tól azonban a reformáció változásainak szele fúj a szabad birodalmi városban.

Az a *Matthäus Zell* nevű pap, akihez Katharina 1523-ban felesé-

gül megy, és aki mellett élete végéig kitart, az első evangélikus prédikátor a strasburgi székesegyházban – *Wilhelm von Hohnstein* püspök és a katolikusok elkeseredett ellenállása ellenére. De a városi tanács támogatja Matthäus Zell, aki egy fából készült, hordozható szószékről prédikál, amelyet követői készítettek, és amelyet a templom hajójában helyeznek el a prédikációkhoz. Prédikációit többnyire mintegy 3000

ember hallgatja! Luther Mártonnak a kicsi, alig több mint 2000 lelket számláló Wittenbergben sokkal kevesebb hallgatója volt.

Katharina Zell beleavatkozik a reformációról folyó nyilvános vitába. Ahogyan később beszámol róla, „nyers leveleket” ír Hohnstein püspöknek. Ezek indítéka, hogy pappal kötött házasságot, ami akkoriban még iszonyatos dolognak számított. A püspök beidézi mind a hét strasbourg papot, aki megnősült, és 1524 áprilisában kiközösíti őket. Nem csoda, hogy Katharina Zell élesen reagál az egyházi átokra. Öntudatos polgárasszony ő, aki képes keményen odamondogatni.

A konfliktus ide-oda hullámszik. A protestáns prédikációkat mindig a misék és nagymisék után tartják a székesegyházban. Amikor a vallási vita komolyan veszélyeztetni kezdi a város békéjét, a – többségében katolikusokból álló – városi tanács veszi át az egyház felügyeletét. De Strasbourg továbbra is befogadja a vallási üldözötteket, még a másutt halálra keresett újrakeresztelőket is.

Katharina Zell 1524-től saját műveket is ír, mindenekelőtt azonban a betegekről és szegényekről gondoskodik. Férje oldalán vendégszerető parókiát vezet. Számos utazó reformátorra főzött. A nagy székesegyházi parókia gyakran mene-

dékkeresők szálláshelyére hasonlított. A parasztháború idején, amikor 3000 legyőzött paraszt menekült Strasbourgba, Zell asszony emberek százairól gondoskodott. A napi

karitászmunkában két evangélikus özvegy segített neki.

A mások életben maradását segítő Katharina Zell azonban érzékeny lelkipásztornak is bizonyult. Legismertebb az a vigasztaló levele, amelyet „A kenzingeni gyülekezet szentvédő keresztény asszonyainak” írt. Ezek az evangélikus nők nincstelen menekültek voltak, akiket hitük miatt elűztek Ausztriához számító felső-rajnai hazájukból.

Katharina Zell sok reformátorral állt levelezésben. Amikor az urak az úrvacsora igazi jelentéséről vitakoztak, hevesen közbelépett, és

megrótta Luthert: a megbeszélések kudarca után szemére vetette a wittenbergi reformátornak, hogy nem vette eléggé tekintetbe az egymás iránti szeretetet, hiszen az „sokkal fontosabb, mint minden tanvita”.

1538-ban Katharina Zell elutazott a férjével Lutherhez Wittenbergbe, ahol az úrvacsorai vitáról folytattak megbeszéléseket. Ahogy férje, Matthaus Zell, úgy Katharina is volt annyira tágas szívű, hogy Luther mellett Ulrich Zwinglit és az újrakeresztelőket is hagyja érvényesülni.

Sikeres lett az általa szerkesztett énekeskönyv. Katharina azt kívánta, hogy „az énekek szóljanak az iparoslegényeknek munkájuk során, a szolgálólányoknak mosogatáskor, a vincelléreknek a szőlőskertben és az anyáknak, amikor síró gyermeküket ringatják a bölcsőben”. Katharina tágas szívű maradt férje 1548-as halála után is. Ő maga tartotta a gyászbeszédet.

A gyermektelen lelkészözvegy élete végén nincstelen volt, de szociális szolgálatát egészen 1562. szeptember 5-én bekövetkezett haláláig folytatta a strasbourg gyülekezetben.

Thomas Seiterich

Forrás: Publik-Forum, 2016/8

A próféta, akire nem hallgattak

Rotterdami Erasmus és a reformáció

Világpolgár és hídépítő volt, kiemelkedő teológus és korának egyik legműveltebb embere: *Rotterdami Erasmus* (1466-1536). Teológiai szempontból közel állt Luther reformeszméihez, de minden erejével azon volt, hogy megmentsse az egyház egységét. Élesen támadta azokat, akik túlságosan gyorsan fegyverbe szólították híveiket. Amikor Luther 1517-ben megfogalmazta tételeit, Erasmus megírta *Querela Pacis* (A béke jajszava) c. könyvét, amelynek lapjain a béke egy olyan nő alakjában jelenik meg, aki azon bánkodik, hogy az emberiség eljátszotta az értelem utolsó morzsáit is, és képtelen arra, hogy harmonikus egyensúlyba hozza az ellenkező álláspontokat.

Erasmus emlékeztet arra, hogy az ember birtokolja a nyelv adományát, hogy képes a barátságra és a kölcsönös jóindulatra, vita esetén a megegyezésre. Hogyan történik meg

hát az, hogy „kielégíthetetlen háborúszomj költözik az emberek szívébe”? Hogyan lehetséges, hogy „Krisztus tanítása, amely pedig messze kiválóbb, mint a természet

tanítása, nem képes meggyőzni híveit arról, amit a legsürgetőbben a lelkükre köt”, vagyis a békét és a jóindulatot? „Van-e még emberi érzület azokban, akik szakadatlanul

viszályokban, villongásokban és háborúkban dulakodnak és hadakoznak?”, kérdezi Erasmus.

Megrettenve veszi tudomásul, hogy papok papokkal, püspökök püspökökkel veszekszenek, és „aproságok és szórszálhasogatások” elegek ahhoz, hogy háborút indítsanak. Úgy tűnik, létezik „beteges veszekedési szenvedély”, a háború szintiszta élvezete: „Ha teljességgel hiányoznak az indítékok, egyszerűen kitalálnak okokat.”

Erasmus azzal vádolja az egyházakat, hogy elárulják üzenetüket. „Hiszen az egyház annyit jelent, mint egyesülés, a háború viszont meghasonlást.” Őva int: „Hogyan merészeltet a szent asztal – a barátság e jelképe – békelakomájához odalépni olyan, aki háborút szít Krisztus ellen, és tönkretenni készül azokat, akiknek az üdvösségéért Krisztus meghalt, és kiontani azok